

פרשת פקודי - פורים אחשוורוש מתנגד לבניין בית המקדש

הוא ברשעו מתחילתו

לעיתים נדמה שהמן גרוע מאחשוורוש, נלמד מעט על רשעו של אחשוורוש. המגילה מתחילה (אסתר א, א), "ויהי בימי אחשוורוש הוא אחשוורוש", מהו לשון "הוא אחשוורוש"? מביא רש"י מהגמרא במגילה (דף יא:), "הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו". אחשוורוש כל ימיו היה עסוק ברשעו.

המן אומר לאחשוורוש (אסתר ג, ט-יא), "אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על ידי עשי המלאכה להביא אל גזי המלך... ויאמר המלך להמן הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך". מביאה הגמרא (מגילה דף יג:):

אמר רבי אבא משל דאחשוורוש והמן למה הדבר דומה (כלומר יש ללמוד מאחשוורוש שאף בדעתו היה להשמידן - רש"י), לשני בני אדם, לאחד היה לו תל בתוך שדהו, ולאחד היה לו חריץ בתוך שדהו. בעל חריץ אמר: מי יתן לי תל זה בדמים? בעל התל אמר: מי יתן לי חריץ זה בדמים? לימים נזדווגו זה אצל זה, אמר לו בעל חריץ לבעל התל: מכור לי תילך. אמר לו (בעל התל): טול אותה בחנם, והלוואי.

אחשוורוש רצה להשמיד את היהודים בדיוק כמו המן. יש להבין, מעשה זה אירע בשנת שנים עשרה למלכות אחשוורוש. היכן מצינו שהיה ברשעו מתחילתו ועד סופו?

אחשוורוש שמח בגלות ישראל

"בשנת שלוש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו" (אסתר א, ג). אחשוורוש עושה משתה גדול מאה שמונים יום, בהגיע הזמן בו לחשבונו עברו שבעים שנה לגלות ישראל מארצם, זמן בו הוא בטוח שלא יגאלו, שבית המקדש לא יבנה. אחשוורוש האמין בקב"ה, ידע שאם יש נבואה שעם ישראל יגאל בתום שבעים שנות גלות, הם יגאלו. לכך עד תום שבעים השנים לא העז לגעת בכלי בית המקדש. כאשר חישב שהגיע זמן הגאולה ועם ישראל לא נגאל, חגג מאה שמונים יום במסיבת ענק והוציא את כלי בית המקדש.

אחשוורוש שמח באי בניין בית המקדש שהוא עצמו מנע את בנייתו. רש"י (אסתר ט, י) מביא:

"עשרת בני המן", ראיתי בסדר עולם אלו עשרה שכתבו שטנה על יהודה וירושלים כמו שכתוב בספר עזרא (עזרא ד, ו) "ובמלכות אחשוורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על ישיבי יהודה וירושלם", ומה היא השטנה לבטל העולים מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות את הבית והלשינו עליהם הכותים והחדילום וכשמת כורש ומלך אחשוורוש והתנשא המן דאג שלא יעסקו אותן שבירושלים בבנין ושלחו בשם אחשוורוש לשרי עבר הנהר לבטלן.

אחשוורוש בתחילת מלכותו עצר את בניין בית המקדש, ואף לא ביטל את איסור העליה לארץ שגזר כורש. וביותר, הגמרא במגילה (דף טו:) מביאה, "ויאמר לה המלך לאסתר המלכה מה בקשתך עד חצי המלכות ותעש" (אסתר ה, ג), חצי המלכות ולא כל המלכות, ולא דבר שחוצץ למלכות, ומאי ניהו, בנין בית המקדש". אחשוורוש לא יודע מה מוצאה של המלכה, רואה אותה מגיעה אליו במסירות נפש לבקש דבר מה, לפני ששמע מה בפיו כבר מקדים, את בית המקדש איני נותן. מדוע עלה בדעתו שתבקש על

בניין בית המקדש? אחשוורוש יודע שלבוא במסירות נפש לבקש דבר מה לא שייך על חפצי העולם הזה, כנראה היהודים לחצו עליה שתבקש על בניין בית המקדש. לזה אחשוורוש אינו מוכן. אף לאחר שתלו את המן, אחשוורוש יודע שאסתר יהודיה, מרדכי משנה למלך וקיבל את בית המן. אחשוורוש אינו נותן רשות לבנות את בית המקדש, "הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו".

גלות פרס מהותה היא המניעה לבנות את בית המקדש. בגלות פרס לא ניזוק יהודי אחד, מלכות פרס רק מנעה את בניין בית המקדש. כך הם ארבע גליות שגלה יעקב אבינו. יעקב אבינו ברח מבית יצחק לחרן, כשיעקב חזר לבית יצחק, יצחק היה עיוור ורבקה נפטרה, בית המקדש של יצחק אבינו חרב. גלות זו כנגד גלות בבל שהחריבה את בית המקדש; לבן רצה להשמיד את בית יעקב ולא עלה בידו, לא נתן ליעקב לברוח מביתו ולעלות לארץ ישראל, להקים את בית המקדש הפרטי שלו. גלות זו כנגד גלות פרס שרצו להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים ובטלה גזירתם. מלכות פרס אף מנעה את בניין בית המקדש; יעקב אבינו מגיע לארץ ישראל וקופצת עליו צרת דינה, כנגד גלות יון שטימאו את כל השמנים כשבית המקדש היה קיים; ביקש יעקב לישוב בשלווה וקפץ עליו צרת יוסף והחלה גלות מצרים הארוכה בגליותיו, כנגד גלות אדום שהחריבה את בית המקדש וגלינו אלפיים שנות גלות שעוד אנו בתוכם.

"ומרדכי ידע את כל אשר נעשה"

בהקדמה זו נלמד את המגילה. ולכך כאשר נגזר "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים", אומר מרדכי גזירה זו באה מחמת שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, ועל שנהנו מסעודתו של אחשוורוש שחגג על אי הקמת בית המקדש. היה זה ניסיון גדול ליהודים שבאותו הדור, דהרי בדרך הטבע הגזירה הייתה בגלל מרדכי.

"וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כרעים ומשתחווים להמן כי כן צוה לו המלך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה" (אסתר ג, ב). אמרו לו חכמי דורו: מדוע הינך ידוע בשער המלך בדווקא ועובר על ציווי המלך, שב במקום אחר ולא תשתחוה לעבודה זרה, ולא תמיט עלינו רעה בהתריסך כנגד המן, הרי הוא עמלק שידוע בשנאתו לישראל? ענה להם מרדכי: אנכי באתי לתקן את חטאם של ישראל שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר, ובמסירות נפשי שלא לכרוע להמן, אני מכפר על חטא זה.

ואכן: "וירא המן כי אין מרדכי כרע ומשתחוה לו וימלא המן חמה. ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשוורוש עם מרדכי" (אסתר ג, ה-ו). כאשר נגזרה הגזירה להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מחמת שהם עם מרדכי שלא השתחוה להמן, טען מרדכי: אתם זוכרים שלפני שלושים שנה השתחוו יהודים רבים לפני צלמו של נבוכדנצר? וכעת בעומדי לפני המן לא הסכמתי לכרוע בפניו, זהו התיקון לחטאכם.

השיבו לו היהודים: הנה מחמת התעקשותך לעמוד כנגד המן בשער המלך ולא לכרוע בפניו, המטת עלינו גזירת כליה; ענה להם מרדכי: טועים אתם. אתם חטאתם בכך שהשתחוויתם לצלם, לכך אני בעומדי לפניו יום יום ולא השתחוויתי פעלתי את התיקון כנגד השתחוויה לעבודה זרה.

הוסיף מרדכי ואמר: ואף חטאתם בכך שהלכתם לסעודתו של אותו רשע שחגג על שלא נבנה בית המקדש, שזו סעודה כנגד גאולת עם ישראל, כדכתיב (אסתר ד, א) "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה", נתגלה לו ברוח הקודש שזהו טעם הגזירה, ואף חטאתם בכך נהניתם בסעודה זו, ואף שחלקם ברחו כשהוציאו את בגדי כהן גדול, וכפי שמובא בילקוט שמעוני (אסתר תתרמו): וכשראו ישראל כלי בית המקדש לא היו רוצים להסב לפניו, אמרו לו: אין היהודים רוצים להסב בשביל שהם רואים כלי בית המקדש ועשו להם מסיבה לעצמם". אך יש שנשאר ונהנו מכל החגיגה, ואתם טעונים כפרה על חטא זה.

התיקון לחטאים אלו

מביא המנות הלוי (אסתר פתיחה, יב) שכפרה לחטאים אלו, שתל הקב"ה את אסתר המלכה בבית אחשוורוש. שהרי מרדכי הלך בכל יום לפני שער המלך, לדעת מה שלום אסתר כיון שהוקשה לו מדוע נגזר על צדקת שכזו שתלקח לבית המלך? עוד יקשה

מדוע הגיעה אסתר לבית אחשוורוש בשנת שבע למלכו, הלא גזירת המן הייתה רק בשנת שנים עשר למלכו, ומדוע נצרכת שהותה בבית אחשוורוש חמש שנים?

אין זאת אלא ככפרה לכך שחטאו עם ישראל באכלם בסעודת אחשוורוש. בכך שהייתה אסתר חמש שנים בבית המלך, ומאכלה היה זרעונים בלבד. והיו לה שבע נערות לשמשה, אחת לכל יום, כדי שתדע שכאשר תבוא הקבועה ליום השביעי, הרי שיום זה שבת הוא. וגם בנישואיה עם אחשוורוש הייתה כקרקע עולם, דהיינו שאסתר עשתה זאת בלא הנאה כלל, וכל הניסיון שעברה אסתר בבית המלך, הוא ככפרה לכך שנהנו ישראל בסעודתו של אותו רשע.

שק - דרך התשובה

ואכן כתיקון לגזירה (אסתר ד, א-ד): "ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדלה ומרה. ויבוא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק. ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יצע לרבים. ותבואינה נערות אסתר וסריסיה ויגידו לה ותתחלחל המלכה מאד ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קבל".

מרדכי לא יכול להגיע לשער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק, אך הוא מוכרח לבוא לשער המלך לדבר עם אסתר, ולכך אסתר שולחת לו לבוש כראוי, אך הוא ממאן לקבלו, וטענתו בפיו, ההשתדלות אינה עומדת כנגד חובת התשובה שמחייבת ללבוש שק. כי בלא עשיית התשובה, אין כל תועלת בהשתדלות. ועל כן מרדכי עושה את ההשתדלות הנצרכת להגיע עד שער המלך, אולם להוריד את השק כדי להגיע עדי אסתר לא עולה על דעתו, כיון שחובת התשובה גוברת, ולדבר עם אסתר שהיא ההשתדלות הטבעית, תהא בהיותו בשער המלך שהוא המקום שהוא יוכל להגיע, ולדבר עמה בפועל אפשר גם על ידי שליח, וכפי שאכן נעשה.

"את כל אשר קרהו"

"ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו" (אסתר ד, ז). מבאר הגר"א: "פירוש שבא על ידי מה שלא כרע". דהיינו ששלח מרדכי לאסתר על ידי התך, שכך נראה הדבר בדרך הטבע, שנתגלגלה הגזירה על ידי שלא כרע בפני המן, ולכך הוא שפעל בכל כוחו לבטל את גזירת המן.

"ותאמר אסתר להתך ותצוהו אל מרדכי. כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית לבד מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב ויחיה ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלושים יום" (אסתר ד, י-יא). אסתר טוענת למרדכי, מה התועלת בכך שאבוא כעת אל המלך ואסכן את נפשי, הלא היום י"ג ניסן, וגזירת הכליה היא רק ב"ג באדר, שהוא בעוד אחד עשר חודש, כך שעדיף שאמתין עד שאקרא אל המלך, וכיון שכבר שלושים יום לא נקראתי אל המלך, מסתמא ישלח לקרוא לי בימים הקרובים, עדיף שאמתין מעט עד שאקרא אל המלך, ואז אתחנן אליו ואבקש ממנו על עמי, ומדוע שאסכן את עצמי למות, אם אוכל בעוד יום יומיים בהיתר?

ובפרט ש"אשר יבוא אל המלך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית - לבד מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב ויחיה", ומשכך בבואי לפני המלך, ואשא חן בעיניו ויחיה את נפשי, לא אוכל לבקש עוד מלפניו, אחר שהצילני ממוות, ועדיף שאכנס כשיקרא לי, ואז אהיה רצויה לפניו ואוכל לבקש על עמי.

ענה לה מרדכי (אסתר ד, יג-יד): "ויגידו למרדכי את דברי אסתר. ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים. כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות" - והכוח שתיענה בקשתה הוא: "ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יצע לרבים", ומשכך אני יודע שעם ישראל יינצל מחמת התשובה.

אך את הגעת למלכות לא כדי שדווקא את תצילי את ישראל, כי משום כך יש עוד רבות אחרות, אלא תפקידך הוא להיות זו שכנגד המן שנולד מכוחו של אותו היום שנתעכב שאול סביך מלהרוג את אגג מלך עמלק, ותפקידך להורגו ולכפר את חטאו של שאול, ולכפר זאת צריך מסירות נפש, ואף שהגזירה להשמיד להרוג ולאבד תחול רק בעוד אחד עשר חודש, אך מסירות נפש לבטל יש רק עכשיו וזה תפקידך.

“רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר”

עונה לה מרדכי: “ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים. כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר” (אסתר ד, יג-יד). מדברין נשמע שאת חושבת שאת בטוחה בבית המלך, ולא חלה הגזירה עלייך, דעי לך: שאם החרש תחרישי עם ישראל בוודאי ינצלו, כי הגזירה נכתבה בטיט ולא בדם, וטעם הדבר מחמת שבכל העולם היהודים עושים תשובה, כך שהתשובה תבטל את הגזירה. ויש להבין, מרדכי מבקש מאסתר למסור את נפשה, ומאיים אליה, אם לא תלכי במסירות נפש “את ובית אביך תאבדו”, וכי כך מבקשים !

מרדכי אומר לאסתר, חמש שנים אני תמה מדוע הגעת למלכות, ועד עתה ידעתי שאת נמצאת בבית המלך חמש שנים לכפר על חטאם של עם ישראל שנהנו מסעודתו של אותו רשע, בכך שאת מתנזרת מכל תענוגות עולם הזה, שזהו מסירות נפש, אך תמהתי מדוע דווקא את? וכעת אני רואה שבאת לכפר על חטאו של שאול שלא הרג את אגג מלך עמלק, ובלילה הוא קודם שהרגו שמואל הנביא, נישא אגג, וכך המשיכה שושלת עמלק ומשם הגיע המן, ואת תפקידך הוא לכפר על חטאי בית אביך, ולהכניע את המן ולבטל את עמלק, ואם לא תעשי את תפקידך “את ובית אביך תאבדו”. “ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות” - כי לתקן את חטאו של “בית אביך” - שאול המלך, נצרך מסירות נפש, וכמסירות נפשך בבית המלך עד עתה, ועל כן תכנסי אל המלך שלא כדת, וכך תזכי להעביר מעל עם ישראל את רוע הגזירה.

“לך כנוס את כל היהודים”

משיבה אסתר למרדכי: “ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי. לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונעתי אצום כן ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי” (אסתר ד, טו-יז). אם כדברין שעלי למסור את נפשי לבטל את רוע הגזירה, נצרך להצלחתי מסירות נפש של כל יהודי שושן שנהנו מסעודתו של אותו רשע, ועל כן תתאמצו יותר מיהודי שאר כל המדינות שבשמעם את הגזירה רק קבעו צום ומספר, ואתם צומו שלושת ימים לילה ויום ברציפות ללא שבירת הצום בערב, ואחר מסירות נפש כזאת, ישמע ה' לצעקתנו ואצליח בשליחותי.

אסתר (אסתר ד, טז) מוסיפה, “גם אני ונעתי אצום כן”, אף שבדרך הטבע לבוא לאחשוורוש נצרך לסוך “ששה חדשים בשמן המר וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים” (אסתר ב, יב), אך אני לא בלבד שלא אעשה כן, אלא אף אצום שלושה ימים. מפני שחובת התשובה קודמת לחובת השתדלות, ולכך אחר שאמסור נפשי יחד עם כלל ישראל לצום שלושה ימים לילה ויום בתשובה שלימה לפני הקב"ה, תענה פעולת ההשתדלות שהיא לבוא אל המלך.

אמנם מובא בשם הגר"א שמלשון אצום “כן” מדויק שאמרה שכולם יצומו שלושה ימים ולילות שהם שבעים ושתיים שעות, אך אני אצום “כן” - שבעים שעות, שאוכל מעט קודם שאבוא לאחשוורוש. ובכך היא מגלה שאין מציאות של טבע, כל הנהגתה היא על פי ההשגחה. ואכן: “ויעבר מרדכי ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר”. וברש"י: “ויעבר”, על דת להתענות ביום טוב ראשון של פסח, שהתענה י"ד בניסן וט"ו וט"ז, שהרי ביום י"ג נכתבו הספרים”. מרדכי הבין בדעתו שהכניסה לבית אחשוורוש מיד, נצרכת לביטול הגזירה, ועל כן אם לצורך הכניסה למלך נצרך צום שלושת ימים, החיוב הוא לצום חל מיד, ודוחה הדבר את מצוות מצה ומרור בליל פסח. כמה אמונת חכמים הוצרכו תושבי שושן כדי לשמוע למרדכי ולצום שלושה ימים ולא לומר הגזירה היא בגלל מרדכי.

“ובמלכות אחשוורוש בתחלת מלכותו”

עשה עמה הקב"ה חסד (אסתר ה, ב-ג): "ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עמדת בחצר נשאה חן בעיניו ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט. ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך". וברש"י: "עד חצי המלכות", דבר שהוא באמצע ובחצי המלכות, הוא בית המקדש, שהתחילו לבנותו בימי כורש, וחזר בו וצוה לבטל המלאכה, ואחשוורוש שעמד אחריו גם הוא ביטל המלאכה".

"ותאמר אסתר: אם על המלך טוב יבוא המלך והמן היום אל המשתה אשר עשיתי לו" (אסתר ה, ד). והנה עם ישראל מסיימים את הצום הארוך בן שלושת ימים, ושומעים שלא נתבטלו הגזירות, אמנם לא נשמעו בשורות רעות מבית המלוכה שאסתר נידונית למיתה, שזו בשורה מרגיעה שלפחות הועילו תפילותיהם במקצת, אך בו בעת הם שומעים שאסתר זימנה את אחשוורוש לסעודה, וליבם תמה וכי כל מה שאסתר יכלה לבקש מאחשוורוש, זה לשבת ולאכול עמו?

העלו עם ישראל בדעתם שכנראה אסתר רוצה לשבת איתו על כוס קפה ולסגור את העניינים מתחת לשולחן, בלי אוזניים מיותרות, אך הם שומעים שהיא הזמינה עמו את המן, ולכאורה זה היפך הסברה הישרה, אפשר לסדר את העניינים מאחורי גבו של המן, אך לשבת עמו יחד ואז לבטל את הגזירה, הלא המן יתנגד?

אך למעשה אסתר הזמינה את אחשוורוש למשתה. ומבקשת אסתר במשתה, לא את הצלת היהודים, אלא עוד משתה. הסתיים המשתה, בטוחים כל היהודים עכשיו ודאי התבטלה הגזירה, אך לא. "ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב" (אסתר ה, ט). עם ישראל רואים שהמן מרוצה, ושמח וטוב לב, נפל ליבם, המלכה חשבה שתצליח על שניהם יחד, והנה אנו רואים שהמן שמח, כנראה הוא ניצח בוויכוח, ולא נתן לאסתר לדבר ולבקש, וגזירת הכליה, קמה וגם הייתה, והבינו ישראל שאין להם מה לסמוך על אחותם שבבית המלך, והרעישו עולמות בתפילה.

“מהרו את המן לעשות את דבר אסתר”

וכך למדים אנו מהגמרא במגילה (דף יד:): שאומרת "שלבשתה רוח הקדש", ולכאורה וכי לבוא לאחשוורוש נצרך רוח הקודש? אך מתבאר הדבר מהמשך הסוגיא שמביאה שנים עשר טעמים מדוע הזמינה אסתר את המן אל המשתה, דעצם ההזמנה טעונה ביאור, שתבקש אסתר מאחשוורוש לבטל את הגזירה וכפי שנתבקשה, ומדוע מבקשת משתה עמו ועם המן, ואף מבקשת מיד - "היום", ולכך (אסתר ה, ה) "מהרו את המן לעשות את דבר אסתר". עם ישראל צמים להצלחתה, ושומעים שאמנם לא נהרגה המלכה, אך הם גם שומעים שאסתר עושה משתה לאחשוורוש, ועוד יחד עם המן, ובמקום לדבר עם אחשוורוש בארבע עיניים ולסגור את הסיפור מתחת לשולחן, היא קוראת להמן? אלא זו רוח הקודש שלבשה, כדי שעם ישראל ירעישו עולמות בתפילה.

ולכך כשראתה שבמשתה הראשון שאין עם מי לדבר, ביקשה תפנו את לוח הזמנים שלכם למשתה נוסף מחר, ואז אעשה כדבר המלך, והמלך נאות לבקשה. כעת יוצא המן מן המשתה שמח וטוב לב על שהוזמן למשתה עם המלך והמלכה, ואות הוא שהוא החשוב בממלכה אחריהם. ועם ישראל רואים וחושבים בלבם, אם המן כל כך שמח כנראה לא עלה ביד אסתר לשכנע לבטל את הגזירה.

“לא נעשה עמו דבר”

“בלילה ההוא נדדה שנת המלך” (אסתר ו, א). המלך אחשוורוש חושש מה אסתר זוממת כנגד שלכך הזמינה למשתה את המן, וכנראה איני משיב טובה לאלו שגמלוני טובה, ולכך אינם מגלים את אוזני מי הם הקושרים מרד כנגדי. ואכן כפי שחשש אחשוורוש, כן היה: "וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש שני סריסי המלך משמרי הסף אשר בקשו לשלח יד במלך אחשוורוש. ויאמר המלך מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על זה ויאמרו נערי המלך משרתיו לא נעשה עמו דבר" (אסתר ו, א-ג).

“מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו”

ובאותה העת: “ויאמר המלך מי בחצר והמן בא לחצר בית המלך החיצונה לאמר למלך לתלות את מרדכי על העץ אשר הכין לו” (אסתר ו, ד-יא). המן בא לנסות את מזלו, דהלא הנכנס למלך בלא שנקרא אחת דתו להמית, אך הוא ניסה לחכות בחצר שמא יקרא לו המלך, ויוכל לבקש מהמלך לתלות את מרדכי.

ואכן: “ויאמרו נערי המלך אליו הנה המן עמד בחצר ויאמר המלך יבוא. ויבוא המן”. ושאלו המלך: “ויאמר לו המלך מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו ויאמר המן בלבו למי יחפץ המלך לעשות יקר יותר ממני” - המן היה סמוך ובטוח שאם המלך רוצה לעשות טובה למאן דהו, הראשון שיזכה בכך זה הוא בעצמו, הלא הוא המשנה למלך, שכל עסקי הממלכה עוברים דרכו. אמר המן בלבו: אם המלך רוצה לעשות טובה, רבות האפשרויות העומדות בפניו, עושר, שררה, נחלה, שלטון, כבוד. אך כיון שהראוי לטובה הוא רק אני, אני אין לי צורך בכל זה, אני המשנה למלך, ועשיר גדול, הדבר היחיד שאוכל לקבל, הוא כבוד.

המן זקוק רק ל: כבוד

ועל כן עונה המן למלך בחדווה: “ויאמר המן אל המלך איש אשר המלך חפץ ביקרו. יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך ואשר נתן כתר מלכות בראשו. ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרי המלך הפרתמים והלבישו את האיש אשר המלך חפץ ביקרו והרכיבוהו על הסוס ברחוב העיר וקראו לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו”.

המן נכנס לאופוריה וחושב שהמלך יכבד אותו כמו ביום ההכתרה עם כל סממני המלכות, אך הוא לא יודע מול איזה מצב הוא נפל. דהנה אחשוורוש אחר לילה כה קשה שנדרה שנתו, וכל ליבו נתון במחשבות מי הוא שעומד למרוד בו, שומע את המן מבקש את בגדי המלך, ואת סוסו, ואף את הכתר, מבין שהמן רוצה למרוד בו. ולכך המלך נרתע ואומר מיד להמן (אסתר ו י): “מהר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת... אל תפל דבר מכל אשר דברת” - את הטקס תעשה כפי שאמרת, ואף את האביזרים שבקשת מבית המלוכה תקבל, אך עד כתר המלכות, אותו לא תקבל. אך תעשה זאת למרדכי היהודי... אומר המן למלך: מרדכי צדיק, אין לו צורך בכל זאת עבור הכרת הטוב, מספיק לו בהרבה פחות מכך. ועל כן מורה לו המלך: “אל תפל דבר מכל אשר דברת”. ואכן המן שבא לתלות את מרדכי, נאלץ לכבד אותו בכבוד שהוא היה מאחל לעצמו.

“ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו”

לוקח המן את מרדכי מרחיצו ומספרו כמנהג ספרים חשובים דכאן... ולאחר שהמשנה למלך סיים להיות בלן וספר, הוא מוציא את מרדכי לסיבוב ברחובות העיר, וכדי שלא יתבזה לבש עליו את בגדי מרדכי, עבר המן תחת ביתו, ובתו שחשבה כמותו אמרה אם המלך אמר לכבד אדם בכבוד כה גדול, ודאי זה אבי, והוא נמצא על הסוס, אוסיף בכבודו, ושפכה מי שופכין על ראש המנהיג את הסוס, הרים המן את ראשו, וראתה הבת ששפכה את מי השופכין על אביה, וביודעה מי הוא אביה הבינה את הצפוי לה בשובו לבית, ולכך קפצה מהגג ומתה.

סוף סוף סיים המן את הטיול המסייט ברחובות העיר, וכאן נחלקו דרכיהם. “וישב מרדכי אל שער המלך” (אסתר ו, יב-יד) וברש”י, “לשקו ולתעניתו”. והדבר תמוה הלא החלה גדולת מרדכי, ומדוע נצרכו השק ותענית? מלמדנו מרדכי שאמנם החלה הגאולה, אך כל עוד בית המקדש איננו, וגזירת השמד והכליה קיימת, עלינו להישאר בשק ותענית, ולהתפלל לביטול הגזירה.

“את כל אשר קרהו”

אך “המן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש”. ובשובו מהטיול: “ויספר המן לזרש אשתו ולכל אהביו את כל אשר קרהו” (אסתר ו, יג). ולכאורה מה יש להמן לספר למשפחתו, וכי אחר יום עמוס שכזה שטייל בכל קצוות העיר עם מרדכי, לא הספיקו בני ביתו לקבל הודעות ועדכונים מכל הסובבים היכן בדיוק נמצא המן ‘עכשיו’ וצועק “ככה יעשה לאיש”?

מדברי הגר"א נראה דיש להקשות עוד: דהנה מקורביו ענו לו: "אם מזרע היהודים מרדכי אשר תללות לנפל לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו" - אם כאלו אוהבים מי צריך שונאים, הלא אתם בני ביתו יודעים שאך אתמול הוא רצה לתלות את מרדכי על העץ ולסיים איתו את הסיפור, וכעת הוא טייל עמו בכל קצוות העיר וחלק לו כבוד מלכים, את הכבוד הגדול בגדול ביותר שקיים, יום שלם! ותחת לעודדו, אתם מייאשים אותו, במקום לעודד את רוחו? ואף עונים לו זה ההתחלה אם התחלת כך, רק תיפול?

דהנה מבאר הגר"א:

"את כל אשר קרהו", פירוש, כי הם סברו שכיון שבא למלך ואמר לתלות את מרדכי, ושלח המלך וקרא למרדכי והשיב מרדכי. וראה המלך שהדין עם מרדכי, ולכך צוה שבעבור זה ירכיב המן למרדכי. ואם כן, אפשר שעכשיו יהיה מרדכי משנה למלך ולא המן, וסיפר להם המן "את כל אשר קרהו", דהיינו שהוא מקרה ואינו יודע מאין לו כל זאת.

ועל זה השיבו לו: "אם מזרע היהודים מרדכי", פירוש, שכיון שהוא מקרה, והוא מן השמים כי אין מזל לישראל, לכך "לא תוכל לו", כי הם יכולים להפך כל המזלות, כי אם הם עולים, עולים עד לרקיע (מגילה דף טז.), ולכך נקראו 'חכמיו', כי הם הבינו את המזלות והבינו שאין מזל לישראל, ואמרו, שיסתור העץ וישבור אותו מה שהכין לו ויעשה עמו שלום. והוא אמר, שזה מקרה ואפשר שיוכל לתלות אותו אחר כך. "עודם מדברים עמו" כי אפשר היה שישבור את העץ אשר עשה, לכן הייתה סיבה מאת השם יתברך ברוך הוא ש"סריסי המלך הגיעו".

בטרם המן הספיק להרוס את העץ, הגיעו סריסי המלך והתגלגל הדבר למותו של המן. כך התברר שאין מקרה בעולם, הכול מתנהל לפי רצונו יתברך.

רמוז שם ה' במגילה

ולכך, אף ששם ה' אינו מופיע במגילה, רמוז הוא במספר מקומות, וכן ראשי התיבות "יבוא המלך והמן היום" (אסתר ה, ד) הינם י-ה-ו-ה, דכאן הוא הזמנת אסתר את אחשורוש למשתה הראשון, שדרכו החלה להתגלגל הישועה. ולכך רמוז דווקא כאן שמו יתברך בראשי התיבות, דכיון שאסתר מסרה את נפשה, ואף החלו ישראל להתפלל לקב"ה באמת, כאן החל הקב"ה את הנס, והחלה הישועה במפלת אחשורוש בכוון לא צפוי, בלא מעשיה של אסתר, דשומר ישראל לא ינום ולא ישן.

וכך אומר היוסף לקח שאף בבקשת המן רחמים מאסתר המלכה במשתה השני "כי ראה כי כלתה אליו הרעה מאת המלך" - שהוא סיבת המשך חמתו של אחשורוש שציווה תלוהו על העץ, רמוז שם המיוחד י-ה-ו-ה בסופי התיבות "כי כלתה אליו הרעה", וטעם הדבר שרמוז שם המיוחד דווקא בסוף התיבות, כיון שזהו סופו של אותו רשע. ומעתה זהו שבמילים (אסתר ה, ד) "יבוא המלך והמן היום". ראשי התיבות הם: י-ה-ו-ה. כי דווקא במקום זה רמוז שם השם במגילה. להראות שהכול מושגח, שחשבה על הטעמים על מנת שתצליח לגרום להמן להיות לידה בזמן שאחשורוש יכעס, וזהו כלשון הפסוק (דברים ח, יח): "כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל", וכך למדים אנו שהכול מלמעלה, ואין דבר נסתר מנגד עיני הקב"ה.

מה ראתה אסתר שזימנה את המן?

בעומק נוסף נראה שדווקא במקום זה רמוז שם ה' במגילה. הנה אומרת הגמרא במגילה (דף טו): שנים עשר טעמים מדוע הזמינה אסתר את המן אל המשתה, והוקשה לעיל הלא הוא היפך הסברא הישרה, אם רוצים לבקש מאחשורוש לבטל את הגזירה, לא מביאים אל הדיונים את יוזם הגזירה שרוצה בקיומה, ורק ימנע את ביטולה.

והנה אומרת הגמרא:

תנו רבנן מה ראתה אסתר שזימנה את המן? (א) רבי אלעזר אומר: פחים טמנה לו שנאמר (תהילים סט, כג) "יהי שלחנם לפנים לפח". (ב) רבי יהושע אומר: מבית אביה למדה שנאמר (משלי כה, כא-כב) "אם רעב שנאך האכלהו לחם (ואם צמא השקהו מים).

כי גחלים אתה חתה על ראשו וה' ישלם לך". מבאר המצודות דוד: "ואל תטור לו שנאה", הרי שיש מצוה להאכיל את השונא כדי שלא ליטור שנאה, אך המלבי"ם מפרש בהיפך: "מיעץ את מי שרוצה לנקום נקמה גדולה בשונאו לא בזאת ינקום שימנע מאתו לחם ומים, רק בהפך שיעשה עמו כל טוב, אם ירעב יאכילהו, ואם צמא השקהו מים, כי תרויח שני דברים". הרי שאסתר רצתה לנקום בהמן על גזירתו).

ג) רבי מאיר אומר: כדי שלא יטול עצה וימרוד. ד) רבי יהודה אומר: כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית. ה) רבי נחמיה אומר: כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך ויסיחו דעתן מן הרחמים. ו) רבי יוסי אומר: כדי שהיא מצויה לה בכל עת (אולי תוכל להכשילו בשום דבר לפני המלך - רש"י).

ז) רבי שמעון בן מנסיא אומר: אולי ירגיש המקום (שאף אני מקרבת שונאיהן של ישראל, אי נמי ירגיש שאני צריכה להחניף רשע זה ולזלזל בכבודי - רש"י) ויעשה לנו נס. ח) רבי יהושע בן קרחה אומר: אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא. ט) רבן גמליאל אומר: מלך הפכפכן היה. (וחזור כדיבורו אמרה שמא אוכל לפתותו ולהורגו ואם לא יהא מזומן תעבור השעה ויחזור בו - רש"י). י) אמר רבי גמליאל עדיין צריכין אנו למודעי, דתניא רבי אליעזר המודעי אומר קנאתו במלך קנאתו בשרים. יא) רבה אמר (משלי טז, יח) "לפני שבר - גאון". יב) אביי ורבא דאמרי תרוייהו (ירמיה נא, לט) "בחומם אשית את משתיהם (והשכרתים למען יעלו וישנו שנת עולם ולא יקיצו גם ה' וברש"י, "ואף אסתר אמרה מתוך משתיהן של רשעים באה להם פורענות).

אשכחיה רבה בר אבוח לאליהו. אמר ליה (רבה בר אבהו): כמאן חזיא אסתר ועבדא הכי? (כמי מהטעמים ראתה אסתר ועשתה כך?) אמר לו (אליהו): ככולהו תנאי וככולהו אמוראי (ככל התנאים וכל האמוראים).

ראשית למדים אנו מהו כוחו של שיקול דעת. כאשר אדם מחפש עצה בעניין מסוים, הוא שוקל בדעתו ומחליט מה לעשות. כמה צדדים עולים לו במחשבתו? בדרך כלל צד אחד בלבד ולעיתים שני צדדים, אך כאן שקלה אסתר בדעתה י"ב צדדים! כיצד יחשוב המן, כיצד יחשוב אחשוורוש, כיצד יחשבו כלל ישראל.

עוד יש ללמוד מכך, אסתר שוקלת בדעתה את כל צדדי המעשה, למדים אנו שאף אם אנו עושים את כל ההשתדלויות, וחושבים על כל צדדי הספק, אך הכול מאיתו יתברך, והוא שמנהל וקובע את הכול. וכך קודם שדיברה אסתר עם אחשוורוש לבטל את רוע הגזירה, סידר הקב"ה את גדולת מרדכי. ודווקא במקום זה נרמז שם ה' במגילה, בכל המגילה לא הוזכר שם ה', אך נרמז מספר פעמים, ואחד מהם הוא בבקשת אסתר (אסתר ה, ד): "יבוא המלך והמן היום אל המשתה", הרי שדווקא במקום שנראה שבני האדם עשו ככל יכלתם, מראה הקב"ה האמת היא שהכול הוא ניסים נסתרים, ואין זה מעשנו כלל. זהו מגילת אסתר, לשון הסתר. וההיפך מכוחו של עמלק שמבטל את החשיבות ואומר הכול בדרך מקרה, ואין ניסים נסתרים.

ונמצא שאף שמהלך הדברים במגילת אסתר נראה כטבעי, אך המתבונן בסיפור הדברים לעומקו, רואה שהוא מהלך ניסי הצלח עם ישראל, ולהחיש את גאולתו מגלות פרס, וכפי שמבואר בנחלת דוד (דרושים בית דוד דרוש, י) שהמהלך הוא להגיע לבנות את בית המקדש. דכיון ששלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ והמצווה לקיימם כסדרם, להעמיד מלך, מחיית עמלק, ולבנות בית המקדש. כך הוא בבית השני. עם ישראל שב בתשובה והקדימה להשתדלות וכך היו ראויים לגאולה. אז מרדכי ואסתר נעשו מלכים, ואף שהוא על הגויים ובחוק לארץ, אך עדיין יש שם מלך עליהם, וכך ביכולתם למחות את עמלק, ומיד יכלו לבנות את בית המקדש שיבנה במהרה בימינו.